

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДІДЕНКО Лариса Василівна

УДК: 347.91/95:347.122(477)

**ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ
ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КІЗЛОВА Олена Сергіївна,
завідувач кафедри цивільного
та господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ФУРСА Світлана Ярославівна,
завідувача кафедрою нотаріального
та виконавчого процесу і адвокатури
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;

доктор юридичних наук, професор
ГРИНЬКО Світлана Дмитрівна,
завідувача кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова;

доктор юридичних наук, доцент
АНДРОНОВ Ігор Володимирович,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія».

Захист відбудеться «30» листопада 2019 р. о 10.00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 41.136.01 Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33 (зала засідань).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33.

Автореферат розіслано 28 жовтня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. Г. Манько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України та суспільства наявність інтересу до цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права обумовлюється фактором постійної необхідності охорони прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом всебічного, справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ у повній відповідності до чинного законодавства. Така необхідність значним чином підвищує роль наукових і методологічних підходів у дослідженні цивільних процесуальних правовідносин. Впродовж останніх десятиліть перманентно здійснюється наукова діяльність у напрямках розроблення теоретичних механізмів визначення сутності цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права та удосконалення його практичної реалізації, оскільки його ефективність є неможливою без належної наукової уваги.

Крім того, в умовах формування правової держави та встановлення курсу європейської інтеграції, перед Україною гостро стоїть потреба в розробці та впровадженні нових наукових підходів, концепцій та сучасних практичних розробок цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права. Наразі в Україні вдосконалюється та адаптується національне законодавство на основі конкретних вимог Європейського Союзу щодо імплементації міжнародних стандартів у вітчизняну правову систему. Як наслідок, протягом останніх десятиліть державна політика щодо захисту прав, свобод та інтересів людини в різноманітних сферах, у тому числі при здійсненні судочинства, зосереджена на активних перетвореннях і постійних змінах.

У зв'язку з цим, наукова теорія цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права має постійно зазнавати змін під впливом розвитку законодавства, а також з огляду на необхідність створення теоретичних передумов для подальшого удосконалення науки цивільного процесу та цивільного процесуального законодавства.

У цивільному процесі захист прав, свобод та інтересів людини й громадянина забезпечується шляхом установаження справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ. Таке забезпечення було б неможливим без наукової діяльності вчених-процесуалістів, завдяки яким сьогодні у сфері процесуальних правовідносин розроблено та накопичено суттєвий теоретичний матеріал. Ураховуючи, що цивільні процесуальні правовідносини є явищем суспільним, тобто вони виникають й існують у безперервному зв'язку із суспільством у разі необхідності захисту чи охорони прав та інтересів одних членів суспільства від впливу інших, установаження поняття цивільних процесуальних правовідносин сьогодні є важливим теоретичним

питанням, навіть з урахуванням стану його наукової розробленості, який, утім, є досить неоднозначним.

У вітчизняній науковій літературі значно досконаліше розроблено теорію цивільних правовідносин, які є передумовою виникнення цивільно-процесуальних правовідносин. Регулятором суспільних відносин є норми права. Саме тому, певно, будь-яка норма права повинна виконувати роль упорядковувача зв'язків і явищ соціально-правового середовища, містити реальні можливості практичного запровадження в життя (тобто її застосування). Процесуально-правові норми тісно пов'язані з матеріальними нормами, мають із ними багато спільного і, водночас, процесуальні норми суттєво відрізняються від матеріальних. Теоретичні та практичні аспекти цивільно-процесуальних правовідносин постійно є предметом уваги науковців і практиків, а їх окремі елементи досліджуються на різних рівнях. Це можна пов'язати з тим, що в умовах формування в Україні демократичної, соціальної та правової держави, першочерговим завданням є забезпечення захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб. Відповідно, ефективність такого захисту безпосередньо залежить від створення належних і дієвих механізмів їх участі в суспільних відносинах.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених-процесуалістів. Значний внесок у дослідження цивільно-процесуальних правовідносин зробили як вітчизняні, так і радянські вчені, серед яких: С. С. Алексєєв, І. С. Андрієнко, А. В. Андрушко, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, О. Г. Братель, Л. А. Ванєєва, Н. В. Василина, С. В. Васильєв, Є. В. Васьковський, О. В. Гетманцев, Н. Ю. Голубєва, М. А. Гурвич, К. В. Гусаров, Д. Р. Джалілов, О. М. Єфімов, І. А. Жеруоліс, О. В. Задєнко, О. С. Захарова, М. Б. Зейдер, О. О. Кармаза, Т. М. Кілічава, С. В. Кімчинська, О. В. Кіріак, А. В. Коваленко, О. В. Колісник, В. В. Комаров, М. П. Курило, Г. З. Лазько, Р. Я. Лемик, Я. Я. Мельник, О. А. Модліцький, В. П. Мозолін, Є. О. Нефєдєв, А. Л. аскар, О. В. Підлубна, П. І. Радченко, Ю. Ю. Рядченко, С. В. Сенік, Р. О. Стефанчук, Л. А. Тичинська, О. І. Угриновська, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Т. В. Цюра, Ю. С. Червоний, Н. А. Чечіна, С. І. Чорнооченко, М. Й. Штефан, В. Н. Щєглов, С. В. Щєрбак, М. М. Ясинок та ін. Водночас, незважаючи на широке коло наукових праць із зазначеного напрямку та пов'язаних з ним, ще багато питань потребують подальшого наукового дослідження, особливо в контексті трансформаційних процесів українського суспільства та реформування правових інститутів в Україні.

Також, актуальність обраної теми зумовлюється одразу декількома причинами. З одного боку, поняття цивільних процесуальних правовідносин тією чи іншою мірою висвітлювалося багатьма авторами, які зробили істотний внесок у його дослідження, тож наявна

теоретична база полегшує вирішення завдань дослідників. З іншого боку, чимало праць створювалося за суттєво інших соціально-економічних, політичних і правових умов, які значно відрізняються від сучасного періоду, а низка висновків є двоякою, що негативно позначається на ефективності законодавчого регулювання цих відносин. Тому, сьогодні, незважаючи на високий ступінь наукової розробки теоретичних аспектів цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права, характерною є наявність низки невирішених теоретичних і практичних питань, які значною мірою впливають на ефективність застосування цивільних процесуальних правовідносин. Малодослідженими також є різноманітні питання функціонування цивільних процесуальних правовідносин як складового елементу механізму цивільного процесуального регулювання, неоднозначними є й інші питання. Враховуючи, що поняття цивільно-процесуальних правовідносин породжує чи не найбільше дискусій на науковому рівні, оскільки в сучасній науці цивільного-процесуального права можуть мати місце діаметрально протилежні підходи, актуалізується потреба встановлення єдиної концепції, яка б синтезувала різні погляди вчених-процесуалістів і була своєрідним орієнтиром як у теоретичному, так і в суто практичному аспекті. Отже, нині склалися всі необхідні передумови для науково-доктринального переосмислення теоретичних концепцій науки цивільного процесуального права, зокрема й теорії цивільних процесуальних правовідносин, що й зумовлює необхідність здійснення цього дослідження.

Одночасно актуальним є аналіз правового статусу національних судів як обов'язкових суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин. Особливий статус суду обґрунтовується положеннями Конституції України та ЦПК України. Зокрема, у конституційних принципах встановлено, що суд є єдиним органом влади, наділеним компетенцією здійснювати правосуддя в Україні. Суд перевіряє наявність або відсутність підстав для відкриття провадження у справі, створює умови для її розгляду та своїм владним актом вирішує спір між сторонами, чим здійснює захист порушеного, невизнаного або оспорюваного суб'єктивного цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу. Тому суд є обов'язковим суб'єктом усіх процесуальних правовідносин, що виникають у цивільному процесі. Специфіка цивільно-процесуальних правовідносин у даному контексті полягає в тому, що захист суб'єктивних прав, свобод та інтересів особи, суспільства чи держави є не тільки внутрішньою справою держави, а й вимогою всього цивілізованого суспільства. У норми Конституції України імplementовано низку положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, частина яких пов'язана із судовим захистом. Основний Закон України поширив компетенцію судів на всі правовідносини, що виникають у державі, а в разі, якщо всі національні засоби захисту вичерпано, кожна

особа в нашій державі може звернутись за захистом до Європейського суду з прав людини. На даний момент це єдиний наддержавний судовий орган у цивільних процесуальних правовідносинах в Україні, а його рішення є обов'язковими для всіх членів Ради Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року, що обумовлює актуальність дослідження ролі даного органу як суб'єкта цивільно-процесуальних правовідносин у нашій державі.

Слід зазначити, що правовідносини в цивільному-процесуальному праві фактично не були предметом комплексних досліджень, хоча існує низка наукових праць, в яких вирішено окремі наукові проблеми. Так, можна відзначити лише праці: О.В. Колісник «Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин» (2008), А.Л. Паскар «Цивільні процесуальні правовідносини: структурно-функціональний аналіз» (2009 р.), С.В. Кімчинська «Суб'єктний склад механізму цивільного процесуального регулювання» (2013), О.С. Захарова «Цивільні процесуальні відносини в системі правових відносин в Україні» (2015), Я.Я. Мельник «Цивільні процесуальні правовідносини правової безпеки в цивільному судочинстві» (2016), Ю.Ю. Рябченко «Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права» (2019).

Таким чином, актуальність теми дослідження викликана необхідністю формування сучасної доктрини цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права України, а також зміною загальнотеоретичних акцентів у наукових дослідженнях та процесуальному законодавстві, яке потребує суттєвих оновлень, особливо в частині імплементації міжнародних норм та стандартів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету «Приватно правова сфера України в контексті європейської інтеграції» на 2016-2020 роки, яка в свою чергу, є частиною комплексної теми Міжнародного гуманітарного університету «Україна і світ у контексті становлення і розвитку соціогуманітарної сфери» на 2016-2020 рр. № 0110U000678.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний, системний аналіз цивільно-процесуальних правовідносин і їх концептуальних положень як інституту цивільно-процесуального права України.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі *завдання*:

окреслити напрями та методологію дослідження цивільних процесуальних правовідносин у науці цивільного процесуального права;
проаналізувати наукові концепції цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права;

розкрити співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин у науці цивільного процесуального права;

охарактеризувати поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин;

визначити систему цивільних процесуальних правовідносин у науці цивільного процесуального права;

встановити місце та функції цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання;

визначити поняття юридичних фактів як підстави цивільних процесуальних правовідносин;

проаналізувати підстави та передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміну та припинення;

розглянути окремі види цивільних процесуальних правовідносин;

виокремити елементи цивільних процесуальних правовідносин;

сформулювати поняття та особливості об'єкту цивільних процесуальних правовідносин;

визначити зміст цивільних процесуальних правовідносин як елементу цивільних процесуальних правовідносин;

охарактеризувати поняття та правовий статус суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;

запропонувати класифікацію суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;

розглянути правовий статус суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин; встановити обсяг і характер повноважень суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини.

Предметом дослідження є концептуальні положення цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільно-процесуального права України.

Методи дослідження. Наукове дослідження цивільно-процесуальних правовідносин проведено на основі комплексного використання загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання в їх взаємному зв'язку та доповненні один одного. Застосування діалектичного методу надало можливість встановити конкретні зв'язки між цивільно-процесуальними правовідносинами та іншими правовими явищами, дослідити генезу наукових концепцій цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права, співвідношення між цивільно-правовими та цивільно-процесуальними правовідносинами у науці цивільного процесуального права, поєднання в характеристиці сутності правової природи цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права тощо (розділи 1, 2, 3, 4, 5).

За допомогою історико-правового методу було встановлено історичні витоки наукових концепцій цивільних процесуальних правовідносин,

прослідковано напрями дослідження цивільних процесуальних правовідносин та окремі ознаки цивільних процесуальних правовідносин (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 4.1, 5.1).

Формально-догматичний метод використовувався при аналізі норм чинного цивільного процесуального законодавства України і практики його застосування (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3). Зроблені окремі наукові висновки було проілюстровано статистичними даними завдяки використанню статистичного методу дослідження (підрозділи 4.3, 5.3).

Використання методу системного аналізу дозволило розглянути систему цивільних процесуальних правовідносин, елементи цивільних процесуальних правовідносин і зміст цивільних процесуальних правовідносин (підрозділи 2.2, 4.1, 4.3). Метод системно-структурного аналізу застосовувався при дослідженні змісту цивільних процесуальних правовідносин, і його складових елементів, визначення їх місця у структурі цивільно-процесуальних правовідносин (підрозділ 4.3).

Тлумачення текстів законодавчих актів і матеріалів судової практики здійснювалося за допомогою герменевтичного методу (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3). Порівняльно-правовий метод застосовувався для аналізу положень чинного цивільного процесуального законодавства України щодо їх відповідності європейським стандартам захисту прав людини, встановлення ефективності використання в цивільному судочинстві окремих зарубіжних країн і можливості використання позитивного зарубіжного законодавчого досвіду в цій сфері (підрозділи 1.2, 4.3, 5.1).

Метод теоретико-правового моделювання дозволив обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення положень цивільно-процесуального права України (підрозділи 1.2, 3.1, 5.3).

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти цивільного процесуального законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-процесуалістів, а також дослідження науковців у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, та цивільного права, інших галузей системи права України.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять статистичні дані, рішення Конституційного Суду України, а також рішення судів загальної юрисдикції у цивільних справах.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права спеціальним комплексним дослідженням цивільно-процесуальних правовідносин як

інституту цивільно-процесуального права України та їх концептуальних положень в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства.

Сформульовано науково-обґрунтовані та практично-значущі положення, у тому числі:

вперше:

– визначено етапи формування концепцій інституту цивільних процесуальних правовідносин і виділено три етапи формування концепцій: 1) етап зародження перших концепцій інституту цивільно-процесуальних правовідносин (50–70 рр. ХХ ст.) – формування традиційної та процесуальної концепцій; 2) етап існування переважно процесуальної концепції інституту цивільно-процесуальних правовідносин (70–90 рр. ХХ ст.); 3) сучасний етап (90 рр. ХХ ст. – наші дні) – відбувається формування комплексної концепції як протиставлення традиційній та процесуальній;

– надано авторське визначення цивільних процесуальних правовідносин як динамічних і багатостадійних індивідуалізованих суспільних відносин, врегульованих нормами цивільного процесуального права, що виникають між судом як обов'язковим учасником справи та іншими учасниками цивільного процесу, зв'язок між якими визначено у їх правах та обов'язках, що виникають у цивільному судочинстві з метою забезпечення правосуддя при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави;

– охарактеризовано співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин, яке складається з галузевих та спеціальних критеріїв, а саме: за колом пов'язаних ними осіб, за об'єктом, за підставами виникнення, за конкретною формою, за особливостями суб'єктивного права, за характером реалізації, за особливостями правового регулювання, за часом існування, за необхідністю взаємодії сторін, за майновим чи немайновим характером;

– сформульовано концепцію сучасної моделі системи цивільних процесуальних правовідносин як порядку тісно взаємопов'язаних і взаємообумовлених, відносно самостійних правовідносин, які відрізняються одне від одного за підставами виникнення, суб'єктивним складом, змістом, об'єктом та не можуть існувати ізольовано від інших, між якими встановлено конкретні індивідуальні правові зв'язки, що розвиваються під час руху цивільної справи від її виникнення до припинення;

– узагальнено класифікацію суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин у залежності від певних критеріїв, згідно із сучасними змінами у ЦП України: суб'єкти, які здійснюють правосуддя у цивільній справі, суб'єкти, які є учасниками справи і суб'єкти, які є іншими учасниками судового процесу;

– встановлено та доведено, що категорія суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин співпадає з категорією учасників судового процесу, але має певні особливості – залежно від виду цивільних процесуальних правовідносин, стадій процесу та виду провадження;

– доведено, що суд є як обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, так і обов'язковим учасником судового процесу, що встановлюється його особливим правовим статусом; у зв'язку з чим запропоновано з метою вдосконалення цивільного процесуального законодавства України, внести зміни до ЦПК України, а саме: включити Главу 3 «Склад суду» до Глави 4 «Учасники судового процесу», виходячи з того, що суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин;

– визначено особливості змісту як елементу цивільних процесуальних правовідносин, який становить сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, так і процесуальних дій учасників правовідносин, що є специфічним елементом цивільних процесуальних правовідносин;

удосконалено:

– комплексну (синтетичну, універсальну) концепцію цивільно-процесуальних правовідносин;

– визначення існуючих наукових концепцій цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільно-процесуального права України, а саме: традиційна (класично-традиційна), процесуальна та комплексна (синтетична, універсальна) групи;

– розподіл функцій цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання на загальні та спеціальні;

– поняття сучасної моделі системи цивільних процесуальних правовідносин, яка складається із сукупності відносно самостійних правовідносин, що відрізняються одне від одного за підставами виникнення, за суб'єктним складом, змістом, об'єктом;

– положення про те, що елементами цивільних процесуальних правовідносин є суб'єкти, об'єкти та зміст цивільно-процесуальних правовідносин, на відміну від існуючої чотирьох-компонентної системи;

– поняття об'єкту цивільних процесуальних правовідносин як елементу цивільних процесуальних правовідносин, а саме: визначено, що існують загальний та спеціальний об'єкти цивільних процесуальних правовідносин;

– специфічні риси юрисдикції суду як елемента його правового статусу, тобто юрисдикція суду може бути предметною, суб'єктною, інстанційною та територіальною;

набули подальшого розвитку:

– визначення та систематизація ознак цивільно-процесуальних правовідносин, до яких віднесено загальні (вони є різновидом вольових

суспільних відносин, охороняються і забезпечуються заходами державного впливу, їх учасники є носіями прав і обов'язків, вони є системними та мають обов'язкову правову форму) і специфічні (виникають на основі норм цивільного процесуального права внаслідок їх реалізації, мають особливу процедурно-правову форму вираження, відносний, імперативно-диспозитивний характер, динамічність та зв'язок із матеріально-правовими відносинами);

- підходи до визначення підстав і передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права України;

- положення про загальний і спеціальний об'єкти цивільно-процесуальних правовідносин та їх ознаки як важливі елементи структури цивільних процесуальних правовідносин.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані:

- У науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань вчення про поняття та особливості цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільно-процесуального права України;

- у правотворчій практиці – при розробці нових норм національного процесуального законодавства права, усуненні прогалин у національному законодавстві у сфері захисту прав та інтересів осіб;

- в освітній діяльності – при підготовці та викладанні курсів «Цивільний процес», «Актуальні питання цивільного процесуального права України» та інших галузевих юридичних дисциплін, при підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, результати розробки проблеми, одержані узагальнення й висновки обговорено на засіданнях кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету та оприлюднено на наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 18–19 квітня 2008 р.); Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 12 лютого 2010 р.); Europejski system ochrony praw człowieka. Inspiracja uniwersalna uwagunkowania kulturowe – bariery realizacyjne (Toruń, 2016); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 11 травня 2012 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу, присвяченій 10-річчю МГУ, «Правовий розвиток України у сучасному світі» (м. Одеса, 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 24 травня

2013 р.); Науково-практичному круглому столі «Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування» (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.); Науково-практичному круглому столі «Система забезпечення договірних зобов'язань в праві та законі» (м. Одеса, 14 листопада 2014 р.); Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика розвитку правових інститутів» (м. Київ, 10–11 березня 2016 року); Міжнародній науковій конференції «Україна. Євроінтеграція. Інтермаріум: історія і сучасність» (Одеса, 28–29 жовтня 2016 р.); Другий міжнародній мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 13 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 20–21 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Львів, 27–28 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: мінуси, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 14–15 липня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 10–11 серпня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку правової економіки України» (м. Львів, 25–26 січня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); Науково-практичній конференції «Проблеми цивільного права та процесу», присвяченій світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна» (м. Харків, 24 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображені у 65 публікаціях, у тому числі в одноособовій монографії, 18 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 5 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, тезах 21 доповіді та наукових повідомлень на різних наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що включають п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (407 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 468 сторінок, з яких основний текст – 430 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і джерела дослідження, його методологічні принципи; відображено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів роботи, наведено відомості про апробацію та публікації її основних результатів.

Перший розділ «Стан наукової розробки проблеми» складається з трьох підрозділів, присвячених характеристиці наукових концепцій, методологічних принципів і підходів, які було застосовано при дослідженні цивільно-процесуальних правовідносин.

У **підрозділі 1.1. «Визначення та генеза наукових концепцій цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права»** здійснено аналіз наукових концепцій та їх генези щодо цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права України.

Встановлено, що в сучасній науці цивільного процесуального права України існують сформовані наукові концепції щодо визначення цивільно-процесуальних правовідносин, але вони потребують певного вдосконалення та уточнення в умовах сучасної національної правової доктрини і проведення судової реформи в нашій державі.

Обґрунтовано, що питання генези наукових концепцій щодо інституту цивільних процесуальних правовідносин не є дослідженим взагалі. Зроблено висновок, що при формулюванні даної категорії варто встановити хронологію появи нових концепцій, що є актуальним для подальших досліджень.

Запропоновано виділити етапи формування концепцій цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права України відповідно до проаналізованих позицій науковців: 1) етап зародження перших концепцій інституту цивільно-процесуальних правовідносин (50–70 рр. ХХ ст.) – формування традиційної та процесуальної концепцій; 2) етап розвитку концепцій інституту цивільно-процесуальних правовідносин (70–90 рр. ХХ ст.) – все більше науковців схиляються до процесуальної концепції; 3) сучасний етап (90 рр. ХХ ст. – наші дні) – відбувається формування комплексної концепції як протиставлення традиційній та процесуальній.

У **підрозділі 1.2. «Напрями та методологія дослідження цивільних процесуальних правовідносин»** охарактеризовано методологічну основу дослідження та зазначено, що вона відрізняється від тієї системи, яка є характерною для переважної більшості досліджень у сфері цивільних процесуальних правовідносин.

Зроблено висновок, що методологічну основу складають філософські та загально-наукові методи (структурно-системний, порівняльно-правовий, формально-логічний, метод аналізу та синтезу, історико-правовий).

Комплексний підхід дисертаційного дослідження із застосуванням зазначених наукових методів і напрямів дослідження дозволив всебічно та поглиблено розглянути цивільно-процесуальні правовідносини як інститут цивільно-процесуального права України.

У *підрозділі 1.3. «Співвідношення цивільно-правових та цивільно-процесуальних правовідносин у науці цивільного процесуального права»* встановлено, що критерії співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин варто розподілити на загальні та спеціальні.

Обґрунтовано, що галузевими критеріями співвідношення цивільно-правових і і і цивільно-процесуальних правовідносин є наступні: 1) зв'язки цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин є двосторонніми; 2) у випадку, коли суб'єктом цивільних правовідносин стає суд, такі правовідносини перетворюються на цивільні процесуальні; 3) окремі норми та інститути цивільного права, які відповідно стосуються й цивільних правовідносин, мають відношення і до цивільних процесуальних правовідносин, адже саме вони визначають обставини та сукупність юридичних фактів, які становлять підставу позову, предмет доказування і підлягають з'ясуванню в цивільному судочинстві при розгляді конкретних справ.

Запропоновано спеціальні критерії співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин систематизувати наступним чином: 1) за колом пов'язаних ними осіб; 2) за об'єктом; 3) за підставами виникнення; 4) за конкретною формою, в якій виражаються права та відповідні обов'язки сторін; 5) за особливостями суб'єктивного права; 6) за характером реалізації; 7) за особливостями правового регулювання; 8) за часом існування; 9) за необхідністю взаємодії сторін; 10) за майновим чи немайновим характером.

Зазначено, що обидва різновиди правовідношень є дуже близькими і тісно взаємодіють, хоча для них характерна низка суттєвих відмінностей. Насамперед їхній взаємозв'язок можна охарактеризувати як двосторонній, оскільки виникнення цивільно-процесуальних правовідносин пов'язується зі спірним характером цивільно-правових відносин. Своєю чергою, існування цивільно-процесуальних правовідносин є гарантією забезпечення функціонування цивільно-правових відносин. Тож, у загальних рисах дані правовідношення співвідносяться як такі, що постійно та тісно взаємодіють один з одним.

Другий розділ «Правова природа цивільних процесуальних правовідносин як інституту цивільного процесуального права», складається з трьох підрозділів, містить аналіз поняття, ознак і системи цивільних процесуальних правовідносин, визначає їх мету та функції.

У *підрозділі 2.1. «Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин»* охарактеризовано поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин і досліджено існуючі концепції даного інституту.

Визначено, що цивільні процесуальні правовідносини є динамічними та багатостадійними індивідуалізованими суспільними відносинами, врегульованими нормами цивільного процесуального права з використанням імперативно-диспозитивного методу, між судом як обов'язковим суб'єктом та учасниками судового процесу, зв'язок між якими визначено в їх правах та обов'язках, що виникають у цивільному судочинстві з метою забезпечення правосуддя при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Зазначено, що специфічними ознаками цивільних процесуальних правовідносин є, передусім, їх галузева приналежність і зв'язок з матеріально-правовими відносинами, особливості процедур і динаміки їх перебігу, специфіка суб'єктного складу і методу правового регулювання.

У *підрозділі 2.2. «Система цивільних процесуальних правовідносин»* відзначено, що дослідження системи цивільних процесуальних правовідносин констатувало низький рівень наукової уваги до даного питання та наявність теоретичних прогалин. Даний інститут пройшов довгий шлях еволюції, і його сучасний стан є наслідком багаторічного розвитку. Втім, після проголошення Україною незалежності, науковий інтерес до системи цивільних процесуальних правовідносин фактично зник.

Встановлено, що система цивільних процесуальних правовідносин – це порядок тісно взаємопов'язаних і взаємозумовлених, відносно самостійних правовідносин, які відрізняються одне від одного за підставами виникнення, суб'єктним складом, змістом і об'єктом та не можуть існувати ізольовано від інших, між якими встановлено конкретні, індивідуалізовані правові зв'язки, що розвиваються під час руху цивільної справи від її виникнення до припинення.

У *підрозділі 2.3. «Місце та функції цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання»* зазначено, що дослідивши місце та функції цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання, варто відзначити, що даний інститут є одним з ключових для усєї досліджуваної системи. З однієї сторони, варто зазначити, що кожен з виділених нами елементів є обов'язковим для механізму, тому відсутність будь-якого з них унеможливує його функціонування. З іншої сторони, цивільні процесуальні правовідносини є саме тією загальною складовою, яка об'єднує всі інші елементи навколо себе.

Зазначено, що загальнотеоретичні функції цивільних процесуальних правовідносин пов'язані із закріпленням наявних цивільних

процесуальних відносин, розвитком нових і встановленням меж можливої поведінки суб'єктів. Спеціальні галузеві функції цивільних процесуальних правовідносин спрямовані на забезпечення усього механізму цивільного процесуального регулювання, а також на регулювання поведінки учасників правовідносин.

Третій розділ «Цивільно-процесуальні правовідносини та їх особливості», що складається з трьох підрозділів, присвячено дослідженню особливостей цивільно-процесуальних правовідносин, підстав і передумов їх виникнення.

У *підрозділі 3.1. «Поняття юридичних фактів як підстави цивільних процесуальних правовідносин»* встановлено, що одним із основних елементів механізму правового регулювання є юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення суспільних відносин, що потребують нормативного закріплення.

Підкреслено, що юридичні склади поділяються на прості та складні. Прості фактичні склади включають факти, відображені у правових нормах однієї галузевої належності, в нашому випадку – цивільного процесуального права (наприклад, усі факти). Складні фактичні склади включають факти, відображені у правових нормах різної галузевої належності (наприклад, для набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю необхідна сукупність матеріального юридичного факту, встановленого ст. 344 ЦК України, та процесуального – ухвалення рішення суду, яке набуло законної сили за нормами ЦПК України). Найчастіше мова йде про такий юридичний склад, який одночасно містить матеріальні та процесуальні юридичні факти. Крім того, юридичним складом у цивільних процесуальних правовідносинах вважаються такі, де присутні тільки процесуальні юридичні факти.

У *підрозділі 3.2. «Підстави та передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення»* показано, що підстави та передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення забезпечують проходження ними циклу свого існування, наслідком якого є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Акцентовано увагу на тому, що дослідження підстав і передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміни та припинення, надало змогу прийти до висновку, що даний інститут характеризується величезною кількістю теоретичних проблем і прогалин. І лише окремі його елементи представлені у науковій літературі належним чином. Деякі дослідники плутають співвідношення понять підстав і передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин; підстави та передумови можуть досліджуватись окремо, як самостійні категорії, і при цьому всі інші елементи даного інституту можуть не досліджуватись

узагалі; низка праць абсолютно не містить аналізу підстав зміни та припинення цивільних процесуальних правовідносин; деякі питання, на кшталт віднесення цивільної процесуальної правосуб'єктності до передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин, є гостро дискусійними тощо. Отже, наявність такої кількості теоретичних проблем підтвердила актуальність звернення до аналізу даного питання.

У *підрозділі 3.3. «Види цивільних процесуальних правовідносин»* визначено, що різноманіття видів цивільних процесуальних правовідносин, а також критеріїв їх розподілу, обумовлене особливостями їх елементного складу.

Встановлено, що цілком можливим є встановлення великої кількості критеріїв розподілу цивільних процесуальних правовідносин, у тому числі й таких, які характерні для будь-яких правових відносин, притаманних виключно цивільно-процесуальній сфері.

Четвертий розділ «Структура цивільних процесуальних правовідносин» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто елементи цивільних процесуальних правовідносин, зроблено акцент на понятті та особливостях таких відносин, визначено їх зміст.

У *підрозділі 4.1. «Елементи цивільних процесуальних правовідносин»* здійснено аналіз елементів цивільно-процесуальних правовідносин. Для вітчизняної науки теорії права традиційною сьогодні є чотирьох-елементна концепція, яка включає суб'єктів, об'єкт, зміст правовідносин і юридичні факти, які обумовлюють виникнення, зміну та припинення будь-яких правових відносин. Втім, у галузі цивільного процесуального права науковцями повністю ігнорується такий підхід. Усі розглянуті нами позиції включали три елементи, за винятком юридичних фактів.

У *підрозділі 4.2. «Поняття та особливості об'єкту цивільних процесуальних правовідносин»* сформульовано наступні положення щодо чинних у науковій літературі концепцій визначення поняття «об'єкт цивільних процесуальних правовідносин»: 1) проаналізовані нами позиції відображають неоднакове сприйняття вченими проблематики об'єкта цивільних процесуальних правовідносин; 2) у науковій літературі виділено щонайменше шість концепцій розуміння сутності об'єкта цивільних процесуальних правовідносин, втім, сьогодні в сучасних вітчизняних джерелах найбільш поширеним є роз'яснення даної категорії як передбачених законом наслідків процесуальних дій, які є метою цивільного судочинства (загальний об'єкт), захистом матеріальних прав та законних інтересів сторін і третіх осіб (спеціальний об'єкт), конкретною справою; 3) виділення загального і спеціального об'єкта цивільних процесуальних правовідносин є одним з найбільш спірних питань, пов'язаних із об'єктом цивільних процесуальних правовідносин, причому некоректним буде висновок, що кількість прихильників будь-якої з концепцій переважає; 4) фактично відсутні позиції щодо розуміння сутності об'єкта цивільних процесуальних

правовідносин у виключно загальному контексті, а більшість моністичних теорій щодо даного питання мають спеціальний характер; 5) ми приєднуємось до тих дослідників, які вказують на актуальність плюралістичної теорії об'єкта цивільних процесуальних правовідносин із наступних міркувань: по-перше, це відповідає загальній теорії процесуальних правовідносин; по-друге, виділення загального та спеціального розуміння відображає, з одного боку, єдине розуміння цієї категорії, а з іншого – враховує специфіку кожного окремого правовідношення.

Визначено, що загальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин – це ціль, заради досягнення якої відбувається розгляд і вирішення справ у суді з метою ефективного захисту суб'єктивних прав, свобод або інтересів особи, суспільства чи держави, а саме – матеріальні та нематеріальні блага, для захисту яких суб'єкти вступають у цивільні процесуальні правовідносини (гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага).

Зазначено ознаки спеціального об'єкта цивільних процесуальних правовідносин, а саме: 1) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин становить їх фактичний результат, який може відрізнитись від ідеальної мети, яку прагнуть досягнути суб'єкти правовідношення; 2) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин визначається виключно в контексті конкретного правовідношення; 3) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин відрізняється в залежності від виду провадження, у якому виникає відповідне правовідношення; 4) у процесі розгляду цивільної справи виникає величезна кількість цивільних процесуальних правовідношень, кожне з яких має свій спеціальний об'єкт.

У підрозділі 4.3. «Зміст цивільних процесуальних правовідносин, його складові елементи та їх місце у структурі цивільно-процесуальних правовідносин» встановлено, що окрім традиційних складових змісту цивільних процесуальних правовідносин підтримуємо наукову позицію, що змістом цивільних процесуальних правовідносин є цивільні процесуальні права та обов'язки суб'єктів правовідносин і процесуальні дії з їх реалізації.

Вказуючи на структуру змісту цивільно-процесуальних правовідносин, слід визначити його не тільки формально (структурно), але й більш конкретно, через аналіз окремих складових елементів цього змісту, а саме – цивільно-процесуальних прав і обов'язків та процесуальної діяльності суб'єктів. Важливість дослідження понять цивільних процесуальних прав і обов'язків полягає в тому, що обсяг процесуальних прав і обов'язків учасників процесу, їх зміст і характер залежать від процесуального положення конкретного суб'єкта.

Зроблено акцент на тому, що важливою категорією правовідносин є не лише суб'єктивне право, а й суб'єктивний обов'язок.

Тільки сукупність процесуальних прав, обов'язків та процесуальних дій з їх реалізації заінтересованої особи і суду можуть визначати зміст цивільних процесуальних правовідносин.

Зазначено, що зі змістом цивільних процесуальних правовідносин, а саме – з реалізацією суб'єктивних процесуальних прав, виконанням обов'язків і здійсненням процесуальних дій, пов'язаний важливий принцип цивільного судочинства, який відтворює відомий принцип цивільного права – принцип добросовісності, а також з ним пов'язана вимога заборони суперечливої поведінки в процесі, що у всьому світі відома під назвою процесуального естопелю.

Розділ п'ятий «Суб'єкти як елемент цивільних процесуальних правовідносин» складається з трьох підрозділів, у змісті яких здійснено аналіз правового статусу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, надано їх класифікацію та проаналізовано повноваження суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин.

Підрозділ 5.1. «Поняття та правовий статус суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин» присвячено дослідженню поняття та ознак суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин, їх правового статусу. Було засвідчено їх специфічний характер, наявність теоретичних проблем, а також комплексний та масштабний характер даного інституту.

Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності та різновидів суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. На сьогодні, фактично, відсутнє єдине бачення будь-яких теоретичних питань, пов'язаних із суб'єктами цивільно-процесуальних правовідносин. Навіть проблема класифікації суб'єктів, яка була вирішена вітчизняним законодавцем у нормах ЦПК України, все одно залишається актуальною, адже вітчизняні дослідники намагаються тлумачити дане питання по-різному.

Встановлено, що правовий статус суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин, по суті, варто розглядати у двох аспектах: як загальний та спеціальний правовий статус суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин. Загальний характеризує участь усіх суб'єктів у цивільному процесі, відштовхуючись від особливостей цивільного судочинства. Спеціальний правовий статус суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин розкриває роль кожного суб'єкта у цивільних процесуальних правовідносинах.

У **підрозділі 5.2. «Класифікація суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин»** зазначено, що цивільні процесуальні правовідносини характеризуються наявністю обов'язкового суб'єкта – суду (одноособово судді або колегії суддів). Інших суб'єктів доречно поділити на певні групи, в залежності від різноманітних підстав.

Визначено, що класифікація видів суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин можлива з урахуванням існуючої колізії у правових думках науковців щодо співпадіння видів учасників судового процесу та

класифікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Так, ми вважаємо, що неможливо проводити класифікацію суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин за аналогією з класифікацією учасників судового процесу, оскільки вони не збігаються.

У *підрозділі 5.3. «Суд як обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: обсяг та характер його повноважень»* проаналізовано обсяг і характер повноважень суду та засвідчено, що основним повноваженням для всіх судових органів є здійснення правосуддя. Інші повноваження є відмінними – чим вищою є інстанція розгляду спору, тим більший обсяг повноважень належить суду. У роботі ми звернули увагу на специфіку компетенції Європейського Суду з прав людини, адже його наділено значно ширшим колом повноважень щодо прийняття чи неприйняття заяв, а також щодо його консультативних прав та обов'язків. Також підкреслено, що повноваження суду не тотожні повноваженням суддів, адже останні є значно деталізованіше врегульованими на законодавчому рівні. Втім, основним показником повноважень усіх судових органів є те, що вони самі зацікавлені у належному вирішенні цивільно-правового спору.

Наголошено, що у процесі дослідження обсягу та характеру повноважень суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин він є основним і обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, адже його вступ у правовідносини є завжди обов'язковим для справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду цивільних справ. Суд сприяє захисту прав осіб і правопорядку, а також встановленню істини у справах, для чого йому надано відповідні повноваження. Суд є активним суб'єктом, адже його повноваження в цивільних процесуальних правовідносинах мають активний характер при спрямуванні процесу в напрямку встановлення об'єктивної істини. Суд зацікавлений у реалізації суб'єктами своїх процесуальних прав, а також у здійсненні судочинства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і подано вирішення важливої наукової задачі, що полягає в комплексному аналізі цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільно-процесуального права України, визначення концептуальних положень таких правовідносин. За результатами наукового дослідження сформульовано такі висновки:

1. На сьогодні існують три наукових концепції визначення цивільних процесуальних правовідносин:

а) традиційна (класично-традиційна) група – зміст цивільно-процесуальних правовідносин, як і будь-яких інших правовідносин, утворюється як сукупність прав і обов'язків їх суб'єктів;

б) процесуальна група – теорії, в яких визначення змісту цивільно-процесуальних правовідносин пов'язується з діяльністю суду та інших суб'єктів цивільного процесу;

в) комплексна (синтетична, універсальна) група – в основу даного підходу покладено ідею необхідності поєднати положення перших двох напрямів, тобто при вступі до цивільних процесуальних правовідносин суб'єкти здійснюють реалізацію наданих їм цивільних процесуальних прав і обов'язків шляхом здійснення конкретних дій.

2. Серед існуючих груп наукових концепцій визначення інституту цивільних процесуальних правовідносин ми приєднуємось до комплексної (синтетичної, універсальної) групи. Цивільними процесуальними правовідносинами, згідно комплексної (синтетичної, універсальної) групи наукових концепцій, є динамічні багатостадійні суспільні відносини, що виникають на основі норм цивільного процесуального права, мають імперативно-диспозитивний характер, становлять собою індивідуалізовані суспільні зв'язки між обов'язковим суб'єктом – судом, та іншими учасниками цивільного процесу, характеризуються наявністю юридичних прав і обов'язків, що забезпечують правильний і швидкий розгляд і вирішення цивільних справ, а також виконання прийнятих судових рішень щодо забезпечення захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави тощо.

3. Етапи розвитку визначення концепцій інституту цивільних процесуальних правовідносин є наступними:

а) етап зародження перших концепцій інституту цивільних процесуальних правовідносин (50–70 рр. XX ст.) – на даному етапі відбувається формування традиційної та процесуальної концепцій інституту цивільних процесуальних правовідносин. При цьому традиційна концепція і на сьогодні в цілому існує в такій же формі, в якій була сформульована на момент створення. Водночас, подальший розвиток процесуальної концепції пов'язується з її протиставленням традиційній, та з вказівками на її негативні сторони. Комплексна концепція також на той момент вже існує, проте не вважається основною, і такі наукові позиції перебувають у меншості;

б) етап розвитку процесуальної концепції інституту цивільних процесуальних правовідносин (70–90 рр. XX ст.) – в той час, як традиційна концепція в цілому існує без змін, все більша кількість науковців схиляється до актуальності процесуальної концепції, критикуючи при цьому традиційний підхід;

в) сучасний етап (90 рр. XX ст. – наші дні) – на сучасному етапі, окрім власне формування вітчизняного цивільного процесуального права, відбулось формування комплексної концепції інституту цивільних процесуальних правовідносин, як протиставлення застарілим традиційній і процесуальній. Комплексний підхід увібрав усі позитивні риси

традиційного та процесуального, тому об'єктивно є більш досконалим. Водночас, варте уваги те, що окремі дослідники все ще залишаються прихильниками традиційної та процесуальної концепції. Тож, окремі праці, датовані останніми роками, все ще намагаються аргументувати актуальність інших, окрім комплексного, підходів.

4. Напрямки, за якими наразі було здійснено дослідження інституту цивільних процесуальних правовідносин:

а) питання методу правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин;

б) структурно-функціональний аналіз цивільних процесуальних правовідносин;

в) встановлення ролі суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин;

г) встановлення поняття, меж дії та реалізації в цивільному судочинстві норми цивільного процесуального права як основи існування цивільних процесуальних правовідносин.

5. Методологію дослідження інституту цивільних процесуальних правовідносин становить сукупність прийомів пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів у даній сфері, тобто методи.

6. Систему методів дослідження інституту цивільних процесуальних правовідносин становлять:

а) філософські методи (діалектичний);

б) загальнонаукові методи (структурно-системний, порівняльно-правовий, формально-логічний, історично-правовий);

в) спеціальні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий, герменевтичний).

7. Критерії співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин варто розподілити на галузеві та спеціальні.

а) Галузевими критеріями співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин є наступні:

– зв'язки цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин є двосторонніми;

– у випадку, коли суб'єктом цивільних правовідносин стає суд, такі правовідносини перетворюються на цивільні процесуальні;

– окремі норми та інститути цивільного права, які відповідно, стосуються й цивільних правовідносин, мають відношення і до цивільних процесуальних відносин, адже саме вони визначають обставини, й сукупність юридичних фактів, що становлять підставу позову, предмет доказування і підлягають з'ясуванню в цивільному судочинстві при розгляді конкретних справ: норми цивільного права визначають підстави звернення до суду, сторони цивільного процесу, коло обставин, які підлягають доказуванню, правила підсудності, а відповідно, норми

цивільного процесуального права – процесуальний порядок такого звернення, види доказів і порядок доказування.

б) Спеціальні критерії співвідношення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин нами запропоновано систематизувати наступним чином:

- за колом пов'язаних ними осіб – у цивільно-процесуальних правовідносинах бере участь значно ширше коло осіб;

- за об'єктом – цивільно-правові та цивільно-процесуальні правовідносини співвідносяться як передумова та наслідок;

- за підставами виникнення – основна різниця між підставами виникнення цивільно-правових і цивільно-процесуальних правовідносин полягає в тому, що для виникнення перших необхідна лише наявність юридичного факту;

- за конкретною формою, в якій виражаються права та відповідні обов'язки сторін – цивільно-правові та цивільно-процесуальні правовідносини характеризуються різними формами, в яких виражаються права та обов'язки сторін;

- за особливостями суб'єктивного права – сутність суб'єктивного права сторони цивільних правовідносин зводиться до права на власну поведінку, а цивільно-процесуальних правовідносин – до права вимоги конкретної поведінки від інших осіб;

- за характером реалізації – у цивільних правовідносинах можливі випадки, за яких право особи може бути реалізованим лише за умови виконання іншою особою своїх зобов'язань, а в цивільно-процесуальних правовідносинах будь-яка особа реалізовує свої права на власний розсуд;

- за особливостями правового регулювання – і цивільно-правові, і цивільно-процесуальні правовідносини характеризуються як чіткою регламентацією процедур, так і встановленням правового регулювання виникнення, зміни та припинення суб'єктивних прав;

- за часом існування – у цивільних правовідносинах час встановлюється чітко – або посиленням на строк, або ж на настання певної події, із якою пов'язується припинення правовідносин; у свою чергу, для цивільно-процесуальних правовідносин характерне, переважно, законодавче встановлення строків, або ж посилення на визначення строків у судових рішеннях;

- за необхідністю взаємодії сторін – необхідність взаємодії сторін є характерною і для цивільно-правових, і для цивільно-процесуальних правовідносин;

- за майновим чи немайновим характером – і цивільно-правові, і цивільно-процесуальні правовідносини, можуть бути як майновими, так і немайновими.

8. Цивільні процесуальні правовідносини – це динамічні та багатостадійні індивідуалізовані суспільні відносини, врегульовані

нормами цивільного процесуального права із використанням імперативно-диспозитивного методу, що виникають між судом, як обов'язковим суб'єктом, учасниками справи, та іншими учасниками цивільного процесу, зв'язок між якими визначено у їх правах та обов'язках, що виникають у цивільному судочинстві з метою забезпечення правосуддя при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

9. Ознаки цивільних процесуальних правовідносин:

а) загальні ознаки: є різновидом вольових суспільних відносин; охороняються і забезпечуються заходами державного впливу; їх учасники є носіями прав і обов'язків; системність; обов'язкова правова форма;

б) специфічні ознаки: виникнення на основі норм цивільного процесуального права внаслідок їх реалізації; особлива процедурно-правова форма вираження; відносний характер; імперативно-диспозитивний характер; динамічність; зв'язок із матеріально-правовими відносинами.

10. Система цивільних процесуальних правовідносин – це порядок тісно взаємопов'язаних і взаємообумовлених, відносно самостійних правовідносин, які відрізняються одне від одного за підставами виникнення, за суб'єктним складом, змістом, об'єктом і не можуть існувати ізольовано від інших, між якими встановлено конкретні, індивідуалізовані правові зв'язки, що розвиваються під час руху цивільної справи від її виникнення до припинення.

11. Сучасна модель системи цивільних процесуальних правовідносин характеризується наступними особливостями:

а) цивільні процесуальні правовідносини розглядаються як система конкретних, індивідуалізованих правових зв'язків, які розвиваються під час руху цивільної справи від її відкриття до припинення;

б) цивільні процесуальні правовідносини утворюють систему тісно взаємопов'язаних і взаємозумовлених правовідносин;

в) система цивільних процесуальних правовідносин складається із сукупності відносно самостійних правовідносин, які відрізняються одне від одного за підставами виникнення, суб'єктним складом, змістом, об'єктом;

г) жодна із правовідносин, які входять до системи, не може існувати ізольовано від інших.

12. Механізм цивільного процесуального регулювання – це система складних, взаємопов'язаних та об'єднаних спільною метою процесуально-правових засобів, способів і форм, які діють налагоджено та у постійному зв'язку, функціонування яких пов'язується із правовим впливом держави на цивільно-правові відносини з метою задоволення суспільних і приватних інтересів учасників, а також з метою їх упорядкування.

13. Ознаки механізму цивільного процесуального регулювання:

а) механізм цивільного процесуального регулювання має системний і взаємозумовлений характер;

б) механізм цивільного процесуального регулювання є цілеспрямованим і результативним;

в) у механізмі цивільного процесуального регулювання поєднані єдність і диференціація;

г) дія механізму цивільного процесуального регулювання поширюється виключно на відносини, які становлять предмет правового регулювання;

д) визначальну роль у механізмі цивільного процесуального регулювання має суд.

14. Елементами механізму цивільного процесуального регулювання є:

а) суб'єкт правореалізації (суд та інші учасники цивільного процесу);

б) норми цивільного процесуального права;

в) цивільно-процесуальні правовідносини;

г) акти реалізації прав і обов'язків (волевиявлення суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин);

д) акти застосування права (згідно зі статтею 258 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004р. № 1618-IV, судовими актами застосування права є ухвали, рішення, постанови, судові накази);

є) юридичні факти як підстава виникнення, зміни (трансформації) та припинення цивільних процесуальних правовідносин.

15. Підсумовуючи дослідження місця цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання, варто зробити наступні висновки:

а) цивільні процесуальні правовідносини є елементом механізму цивільного процесуального регулювання, без якого функціонування механізму є неможливим;

б) цивільні процесуальні правовідносини співвідносяться з іншими елементами механізму цивільного процесуального регулювання наступним чином: – суб'єкт правореалізації є тим елементом, з яким цивільні процесуальні правовідносини пов'язані першочергово, оскільки сторони є обов'язковим елементом будь-яких правовідносин; – цивільні процесуальні правовідносини, які виникають у ході розгляду й вирішення конкретної справи, регулюються нормами цивільного процесуального законодавства; – зв'язок актів реалізації прав та обов'язків, як елементу механізму цивільного процесуального регулювання із цивільними процесуальними правовідносинами, полягає в тому, що вони є підставою для їх виникнення та зміни; – акти застосування права є елементом механізму цивільного процесуального регулювання, який обумовлює припинення цивільних процесуальних правовідносин.

16. Нами запропоновано здійснити розподіл функцій цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання на загальні та спеціальні:

а) загальними функціями цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання є наступні: регулятивна статична, регулятивна динамічна, регулятивна негативна.

б) спеціальні функції цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання – це: забезпечувальна, загальнодержавно-орієнтаційна, індивідуально-орієнтаційна.

17. Елементами цивільно-процесуальних правовідносин є:

- а) суб'єкт цивільно-процесуальних правовідносин;
- б) об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин;
- в) зміст цивільно-процесуальних правовідносин.

18. Особливості суб'єктів, які здійснюють правосуддя в цивільних справах (суди першої інстанції, апеляційні суди, Верховний Суд як касаційна інстанція, є наступними:

- а) суд є одним із обов'язкових суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин;
- б) такі суб'єкти наділяються виключною компетенцією, яка не може бути притаманною іншим суб'єктам;
- в) функції судів не можуть бути делеговані іншим суб'єктам;
- г) суб'єктом цивільно-процесуальних правовідносин є саме суд, а не посадові особи, які виконують службові повноваження від його імені;
- д) суд є об'єктивним і не належить до жодної зі сторін спору.

19. Особливості учасників справи:

- а) вони мають юридичну заінтересованість у результатах вирішення судом справи;
- б) без даної групи суб'єктів є неможливим виникнення цивільно-процесуальних правовідносин;
- в) учасники справи можуть захищати власні права та інтереси, або ж захищати права та інтереси інших осіб чи держави.

20. Особливості інших учасників судового процесу:

- а) вони не мають юридичної заінтересованості в справі;
- б) обійтись без участі таких суб'єктів неможливо;
- в) такі суб'єкти забезпечують умови для розгляду і вирішення цивільних справ, або ж допомагають реалізовувати доказову діяльність та встановлювати фактичні обставини справи.

21. Об'єкт як елемент цивільно-процесуальних правовідносин характеризується наступними особливостями:

- а) об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин є комплексним явищем, яке водночас включає низку напрямів;
- б) виділення єдиного об'єкта, притаманного усім цивільно-процесуальним правовідносинам, неможливе;
- в) кожні цивільно-процесуальні правовідносини мають свій самостійний об'єкт;
- г) не є об'єктом цивільно-процесуальних правовідносин процесуальні дії суб'єктів правовідносин і матеріально-правові відносини.

22. Особливості змісту як елемента цивільно-процесуальних правовідносин:

- а) його складають суб'єктивні права, суб'єктивні обов'язки, дії учасників правовідносин;

б) дії учасників правовідносин є тим елементом цивільно-процесуальних правовідносин, який вирізняє їх з-поміж інших різновидів правових відносин;

в) права та обов'язки учасників цивільних процесуальних правовідносин залежать від завдань і функцій, які кожен суб'єкт здійснює у цивільному судочинстві;

г) реалізація учасниками цивільних процесуальних правовідносин суб'єктивних прав і суб'єктивних обов'язків здійснюється шляхом вчинення ними дій у цих правових відносинах;

д) категорії «суб'єктивне цивільне процесуальне право», «суб'єктивний процесуальний обов'язок» і «процесуальна діяльність» є взаємопов'язаними між собою та постійно взаємодіють.

23. Види цивільних процесуальних правовідносин:

а) загальні критерії класифікації цивільних процесуальних правовідносин:

- за ступенем індивідуалізації суб'єктів: абсолютні та відносні.
- за критерієм часу дії: довгострокові та короткострокові.
- за кількістю суб'єктів: прості та складні;
- за розподілом прав і обов'язків між суб'єктами: односторонні та двосторонні;

- за критерієм характеру обов'язків: активні та пасивні;

б) спеціальні критерії класифікації цивільних процесуальних правовідносин:

– за характером взаємовідносин між суб'єктами процесу: відносини між судом і сторонами процесу, взаємодія суду з учасниками справи, відносини між судом і іншими учасниками судового процесу, взаємодія сторін процесу, відносини між сторонами та іншими учасниками процесу;

– за характером їх взаємодії: відносини змагальності, відносини співробітництва, відносини керування;

– за критерієм функціонального призначення: регулятивні, охоронні-правовідновлюючі, компенсаційні, правовстановлюючі;

– за критерієм наявності та характеру інтересу суб'єктів: відносини, у яких беруть участь особи, що мають матеріальний інтерес у результатах розгляду справи; відносини, у яких беруть участь особи, які мають процесуальний інтерес; відносини, у яких беруть участь особи, незацікавлені в результаті розгляду справи, але вони сприяють здійсненню правосуддя.

24. Особливості підстав виникнення цивільних процесуальних правовідносин:

а) за своєю сутністю вони є юридичними фактами;

б) юридичні факти становлять собою дії суб'єктів правовідносин, пов'язані з їх волевиявленням щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів;

в) чинне цивільне процесуальне законодавство передбачає три юридичних факти, які є підставами виникнення цивільних процесуальних правовідносин – вони пов'язані із поданням процесуальних документів до суду у справах позовного, окремого та наказного провадження.

25. Особливості передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин:

а) передумови мають комплексний характер, тож для виникнення цивільних процесуальних правовідносин необхідна їх наявність у повному складі;

б) юридичні факти є одночасно підставою та передумовою виникнення цивільних процесуальних правовідносин, утім у контексті виникнення вони мають свою специфіку – для того, щоб особа реалізувала своє право на звернення до суду з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, вона повинна вчинити певні підготовчі процесуальні дії (наприклад, сплатити судовий збір);

в) передумовами цивільних процесуальних правовідносин, окрім юридичних фактів, є цивільна процесуальна правосуб'єктність та норми цивільного процесуального права;

г) визначення цивільної процесуальної правосуб'єктності як передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин є дискусійним для вітчизняної науки питанням, втім наше дослідження свідчить про те, що для вступу в цивільні процесуальні правовідносини особа має бути не лише правоздатною, а й дієздатною;

д) норми цивільного процесуального права є найважливішою передумовою виникнення цивільних процесуальних правовідносин, адже відсутність правових норм, що передбачають вступ суб'єкта у цивільні процесуальні правовідносини, унеможливує їх виникнення.

26. Особливості підстав зміни або припинення цивільних процесуальних правовідносин:

а) за своєю сутністю є юридичними фактами;

б) юридичні факти становлять собою дії суб'єктів правовідносин, пов'язані з їх волевиявленням щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, або ж їх бездіяльністю, а також у вигляді подій, що не залежать від волевиявлення суб'єктів;

в) чинне цивільне процесуальне законодавство передбачає необмежений перелік юридичних фактів, які можуть бути підставами цивільних процесуальних правовідносин.

27. Загальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин – це ціль, заради досягнення якої відбувається розгляд і вирішення справ у суді із метою ефективного захисту суб'єктивних прав, свобод чи інтересів особи, суспільства чи держави, а саме – матеріальні та нематеріальні блага, для захисту яких суб'єкти вступають у цивільні процесуальні правовідносини (гроші та цінні папери, інше майно, майнові права,

результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага).

28. Спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин – це результат, який уособлює процесуальні наслідки поведінки одного із суб'єктів внаслідок вимоги іншого суб'єкта, досягається останнім через низку його процесуальних дій, вчинених під час розгляду та вирішення цивільної справи в порядку позовного, наказного, окремого провадження, або перегляду судових рішень, та отримує закріплення в судовому рішенні, постанові, ухвалі чи наказі.

29. Ознаки загального об'єкту цивільних процесуальних правовідносин:

а) загальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин становить собою певну ідеальну мету, якої прагнуть досягнути суб'єкти правовідношення;

б) він окреслює загальні межі розуміння сутності об'єкта усіх можливих цивільних процесуальних правовідносин;

в) загальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин може відрізнитись залежно від ролі суб'єкта в цивільних процесуальних правовідносинах – тобто є різним для суду, суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу.

30. Ознаки спеціального об'єкту цивільних процесуальних правовідносин:

а) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин становить їх фактичний результат, що може відрізнитись від ідеальної мети, якої прагнуть досягнути суб'єкти правовідношення;

б) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин визначається виключно в контексті конкретного правовідношення;

в) спеціальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин відрізняється в залежності від виду провадження, в якому виникає відповідне правовідношення;

г) у процесі розгляду цивільної справи виникає величезна кількість цивільних процесуальних правовідношень, кожне з яких має свій спеціальний об'єкт.

31. Суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є суд, індивідуальні й колективні суб'єкти права, держава та її структурні одиниці, а також соціальні спільноти, яким належить активна роль у процесі цивільного судочинства, та які виступають реалізаторами специфічних юридичних властивостей – суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності, що знаходить свою реалізацію у вступі в цивільне процесуальне правовідношення та використанні в них своєї правосуб'єктності.

32. Загальні ознаки суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин:

а) їх індивідуальний, колективний або державний характер;

б) активна роль у процесі цивільного судочинства;

в) специфічний характер цивільної процесуальної правосуб'єктності таких осіб.

33. Класифікація суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин:

1. В залежності від правового статусу можна виокремити:

а) суб'єкти, які здійснюють правосуддя в цивільних справах:

– суди, які розглядають і вирішують справи в першій інстанції, – згідно зі статтею 23 ЦПК України, ними є місцеві загальні суди;

– суди, що перевіряють законність і обґрунтованість рішень у апеляційному та касаційному порядку – апеляційні суди, згідно зі статтею 24 ЦПК України, та Верховний Суд як касаційна інстанція, у відповідності до статті 25 ЦПК України;

– Європейський суд з прав людини як єдиний наддержавний судовий орган, рішення якого є обов'язковими для всіх членів Ради Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року;

б) суб'єкти, які є учасниками справи:

– учасники справи, які захищають власні права та інтереси – згідно зі статтею 42 ЦПК України ними є: у справах позовного провадження – сторони та треті особи; при розгляді вимог у наказному провадженні – заявник та боржник; у справах окремого провадження – заявники та інші заінтересовані особи;

– учасники справи, які захищають права та інтереси інших осіб – згідно зі статтями 56, 58 ЦПК України, такими суб'єктами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, представник;

в) суб'єкти, які є іншими учасниками судового процесу:

– помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок;

– експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

2. В залежності від характеру зацікавленості у справі можна виокремити таких суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин:

а) які мають матеріальний інтерес у цивільній справі – сторони та треті особи, заявник, боржник, інші заінтересовані особи;

б) які мають процесуальний інтерес у цивільній справі – представники, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;

в) які не мають інтересу в цивільній справі – помічник, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач.

3. В залежності від правового положення, суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є:

а) основні суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин – особи, участь яких є обов'язковою: суд, сторони, треті особи, заявник, боржник,

інші заінтересовані особи, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, представник;

б) додаткові суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин – особи, участь яких є допоміжною, а в окремих випадках необов'язковою: помічник, секретар судового засідання, судовий розпорядник, експерт, експерт з питань права, перекладач.

4. В залежності від виду цивільних процесуальних правовідносин можна виділити:

а) основних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин – суд (одноособово суддя або колегія суддів), сторони, треті особи, заявник, боржник, інші заінтересовані особи, представники, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;

б) похідних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин – свідок, перекладач, експерт, експерт з питань права;

в) обслуговуючих (організаційних) суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин – помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

34. Правовий статус суб'єктів, які здійснюють правосуддя в цивільних справах, характеризується наступними особливостями:

а) суд, вступаючи в цивільні процесуальні правовідносини, зобов'язаний зберігати безсторонність та об'єктивність;

б) у разі, якщо є сумніви у безсторонності та об'єктивності суду, в чинному цивільному процесуальному законодавстві передбачено інститут відводу (самовідводу) суддів;

в) відповідна судова інстанція може бути суб'єктом виключно тих правовідносин, які відповідають підсудності та інстанційній юрисдикції;

г) основним призначенням суду, як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, є реалізація його виключної компетенції при здійсненні правосуддя в цивільних справах;

д) не допускається делегування прав, обов'язків і функцій судів іншим групам суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, а також привласнення цих прав, обов'язків і функцій іншими суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин;

є) ЦПК України визначено, що в цивільних процесуальних правовідносинах від імені суду виступає суддя, який одноособово розглядає цивільну справу, або у складі колегії суддів.

35. Особливості цивільної процесуальної правоздатності суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу:

а) її виникнення пов'язується з моментом народження (виникнення, утворення, заснування тощо), а втрата – зі смертю (ліквідацією, реорганізацією тощо), втім у окремих випадках набуття правоздатності є наслідком вступу особи у відповідні правовідносини;

б) правоздатність таких осіб визначається їх матеріально-правовою та (або) процесуальною заінтересованістю в результатах справи;

в) цивільна процесуальна правоздатність виникає одночасно з правоздатністю в матеріальному праві, або ж для окремих суб'єктів пов'язується із виникненням загальної правоздатності.

36. Особливості цивільної процесуальної дієздатності суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу:

а) цивільна процесуальна дієздатність залежить від різноманітних чинників, таких як вік, стан здоров'я тощо;

б) повна цивільна процесуальна дієздатність може набуватись шляхом реєстрації шлюбу, або у разі прийняття судом рішення про надання повного обсягу цивільної дієздатності;

в) неповнолітні особи віком від чотирнадцяти років можуть самостійно приймати рішення щодо вступу в цивільні процесуальні правовідносини, а також самостійно здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь.

37. Особливості цивільної процесуальної деліктоздатності суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу:

а) до цивільної процесуальної відповідальності можуть бути притягнуті виключно учасники процесу;

б) деліктоздатність суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу, пов'язується із повною або частковою дієздатністю таких осіб;

в) реалізація цивільної процесуальної деліктоздатності відбувається за умови невиконання суб'єктами цивільного процесуального обов'язку або у разі зловживання суб'єктивними цивільними процесуальними правами.

38. Особливості цивільних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу:

а) права та обов'язки варто поділити на загальні та спеціальні;

б) загальні права та обов'язки учасників цивільних процесуальних правовідносин є характерними для всіх без винятків суб'єктів, які є учасниками справи, та суб'єктів, які є іншими учасниками судового процесу;

в) спеціальні права та обов'язки учасників цивільних процесуальних правовідносин залежать від процесуального статусу суб'єкта у процесі.

39. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин співпадають із категорією учасників судового процесу, але відрізняються від них із залежності від виду та стадій провадження.

40. Специфічні риси юрисдикції суду, як елементи його правового статусу:

а) юрисдикція суду як учасника цивільних процесуальних правовідносин, може бути предметною і суб'єктною, інстанційною і територіальною;

б) юрисдикція означає, що в кожному окремому цивільному процесуальному правовідношенні може брати участь лише конкретний судовий орган, який відповідає спірним відносинам предметно та суб'єктно, інстанційно та територіально, і ніякий інший.

41. Особливості компетенції, як складової правового статусу суду:

а) компетенція кожного судового органу не є однорідною, втім кожен із них здійснює повноваження щодо забезпечення правосуддя у цивільних справах;

б) найменший обсяг компетенції належить місцевим загальним судам, адже саме вони здійснюють правосуддя на найнижчому рівні юрисдикції;

в) на кожному наступному рівні судова інстанція наділяється повноваженнями щодо консультування судів нижчих інстанцій, а також щодо сприяння покращенню ефективності їхньої діяльності;

г) компетенція Європейського Суду з прав людини суттєво відрізняється від компетенції державних судових органів, адже однією стороною у таких цивільних процесуальних правовідносинах є держава Україна;

д) держава Україна не може жодним чином впливати на розвиток цивільних процесуальних правовідносин, пов'язаних із розглядом справи Європейським Судом з прав людини, а рішення даного суду є обов'язковими для виконання нею.

42. Риси правового статусу суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин:

а) правовий статус суду складають два елементи – його юрисдикція та компетенція;

б) суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин, без якого неможливе їх виникнення та функціонування;

в) у суду відсутня матеріально-правова зацікавленість, оскільки він не є суб'єктом спірних цивільних правовідносин;

г) безсторонність суду, яка виявляється у відсутності процесуальної зацікавленості в результатах справи;

д) процесуальна зацікавленість суду у всебічному та правильному розгляді справи.

43. З метою вдосконалення цивільного процесуального законодавства України пропонується внести зміни до ЦПК України, а саме: включити Главу 3 «Склад суду» до Глави 4 «Учасники судового процесу», виходячи з того, що суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Діденко Л. В. Цивільно-процесуальні відносини: теоретичні аспекти : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 390 с.

Наукові статті у фахових виданнях України:

2. Діденко Л. В. Процесуальні особливості розгляду спорів, пов'язаних з розкриттям банківської таємниці. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 3. С. 123-125.

3. Діденко Л. В. Суб'єкти, які мають право на апеляційне оскарження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 3. С. 141-144.

4. Діденко Л. В. До питання про поняття цивільно-процесуальних правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса, 2008. Вип. 38. С. 309-312.

5. Діденко Л. В. Зміст цивільно-процесуальних правовідносин. *Актуальні проблеми політики*. 2008. Вип. 33. С. 107-109.

6. Діденко Л. В. До питання про цивільно-процесуальні відносини. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса, 2008. Вип. 43. С. 25-28.

7. Діденко Л. В. Суд як основний учасник цивільно-процесуальних правовідносин. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 23. С. 41-43.

8. Діденко Л. В. Особливості юридичних фактів в цивільному процесуальному праві. *Наука і правоохорона*. 2015. № 4. Ч. 2. С. 123-128.

9. Діденко Л. В. Особливості змісту цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 49-51. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2016/15.pdf (дата звернення 09.09.2019).

10. Діденко Л. В. Поняття цивільних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 2. Ч. 4. С. 44-47.

11. Діденко Л. В. Співвідношення цивільно-правових та цивільно-процесуальних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41. Т. 4. С. 146-149.

12. Діденко Л. В. Функції цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. *Науковий вісник публічного та приватного права* : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 39-45.

13. Діденко Л. В. Об'єкти цивільних процесуальних правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2017. № 2. Т. 2. С. 36-39.

14. Діденко Л. В. Наукові теорії щодо об'єкта правовідносин та правова характеристика загального й спеціального об'єкта цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. Ч. 1. С. 216-221.

15. Діденко Л. В. Напрями дослідження інституту цивільних процесуальних відносин. *Соціальне право*. 2018. № 1. С. 192-202.

16. Діденко Л. В. Підстави та передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення. *Науковий вісник публічного та приватного права* : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 228-233.

17. Діденко Л. В. Види цивільних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 6. Т. 1. С. 115-120.

18. Діденко Л. В. Поняття та ознаки суб'єктів цивільно-процесуальних відносин. *Соціальне право*. 2018. № 2. С. 176-184.

19. Діденко Л. В. Генеза наукових концепцій цивільних процесуальних відносин як інституту цивільного процесуального права. *Соціальне право*. 2018. № 3. С. 123-131.

Наукові статті у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку:

20. Діденко Л. В. Сущность системы гражданских процессуальных правоотношений. *Право и политика*. 2015. Спецвыпуск. С. 70-75.

21. Діденко Л. В. Сущность и особенности объекта как элемента гражданских процессуальных правоотношений: теоретико-правовая характеристика. *Право и политика*. 2016. Спецвыпуск. С. 109-112.

22. Діденко Л. В. Система цивільних процесуальних правовідносин. *Visegrad journal of human rights*. 2016. № 6\4. Р. 29-35.

23. Діденко Л. В. Элементы гражданских процессуальных правоотношений. *Право и закон*. 2017. № 4. С. 126-132.

24. Діденко Л. В. Общетеоретическая характеристика суда как обязательного субъекта гражданских процессуальных правоотношений. *Право и закон*. 2018. № 4. С. 126-131.

Тези доповідей і наукових повідомлень:

25. Діденко Л. В. До питання про цивільно-процесуальні правовідносини. *Правове життя сучасної України* : тези доп. Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 1—19 квітня 2008 р.). Одеса, 2008. С. 199-200.

26. Діденко Л. В. Поняття цивільних процесуальних правовідносин і передумови їх виникнення. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу* : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 12 лютого 2010 р.). Одеса, 2010. С. 78-79.

27. Діденко Л. В. До питання про суб'єкти та об'єкти цивільних процесуальних відносин. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 16. С. 36-39.

28. Діденко Л. В. Об'єкт, як один із елементів цивільних процесуальних правовідносин. *Римське право і сучасність* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 11 травня 2012 р.). Одеса, 2012. С. 73-74.

29. Діденко Л. В. Вопросы становлення, функционирования и развития правоотношений. *Правовий розвиток України у сучасному світі* : матер. V Всеукраїнської наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, присвяч. 10-річчю МГУ. Одеса : Фенікс, 2012. С. 107-108.

30. Діденко Л. В. Співвідношення цивільних процесуальних правовідносин з іншими правовідносинами. *Римське право і сучасність* : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 24 травня 2013 р.). Одеса, 2013. С. 83-85.

31. Діденко Л. В. Відповідальність за порушення умов договірної представництва. *Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування* : матер. наук.-практ. круглого столу (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.). Одеса, 2013. С. 23-25.

32. Діденко Л. В. Поняття та принципи виконання зобов'язань. *Система забезпечення договірних зобов'язань в праві та законі* : матер. наук.-практ. круглого столу (м. Одеса, 14 листопада 2014 р.). Одеса, 2014. С. 15-17.

33. Діденко Л. В., Діденко А. В. Судейская деятельность как разновидность профессиональной деятельности юристов и ее особенности. *Europejski system ochrony praw czlowieka. Inspiracja uniwersalna uwarunkowania kulturowe – bariery realizacyjne*. 2016. С. 662-680.

34. Діденко Л. В. Місце цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. *Теорія і практика розвитку правових інститутів* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 березня 2016 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 59-61.

35. Діденко Л. В. Судейская деятельность как одна из гарантий соблюдения прав и свобод граждан. *Україна. Євроінтеграція. Інтермаріум: історія і сучасність* : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28–29 жовтня 2016 р.). Миколаїв, 2016. С. 167-170.

36. Діденко Л. В. Види та зміст цивільних процесуальних правовідносин. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* (м. Одеса, 13 травня 2016 р.). Одеса, 2016. Вип. 25. С. 26-29.

37. Діденко Л. В. Ознаки цивільно-процесуальних правовідносин. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 січня 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 22-25.

38. Діденко Л. В. Теоретико-правовий аналіз змісту цивільно-процесуальних правовідносин. *Пріоритетні напрямки розвитку*

правової системи України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27–28 січня 2017 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 37-40.

39. Діденко Л. В. Зміст цивільних процесуальних правовідносин. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 77-79.

40. Діденко Л. В. Норми цивільного процесуального права як загальні правила поведінки для учасників процесу. *Традиції та новації юридичної науки: мінуси, сучасність, майбутнє* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). Одеса, 2017. Т. 2. С. 506-508.

41. Діденко Л. В. Види функцій цивільних процесуальних відносин: характеристика змісту. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14-15 липня 2017 р.). Київ, 2017. С. 23-27.

42. Діденко Л. В. Теоретико-правова характеристика сутності цивільних процесуальних правовідносин. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 серпня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 25-30.

43. Діденко Л. В. Спеціальні критерії співвідношення цивільно-правових та цивільно-процесуальних відносин: теоретична характеристика. *Пріоритетні напрямки розвитку правової економіки України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25–26 січня 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 50-54.

44. Діденко Л. В. Об'єкт правовідносин як основа існування об'єкту цивільних процесуальних правовідносин. *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Національний університет «Одеська юридична академія» / Південний регіональний центр Національної академії правових наук України. Одеса, 2019. С. 526-529.

45. Діденко Л. В. Значення об'єктів цивільних процесуальних правовідносин та наукові дискусії відносно проблеми їх класифікації. *Проблеми цивільного права та процесу, присвячена світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна* : матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 травня 2019 р.) / Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України». Харків, 2019. С. 132-135.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

46. Діденко Л. В. Деякі питання договірності представництва у цивільному процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 4. С. 69-72.

47. Діденко Л. В. Договірне представництво у цивільному процесуальному праві. *Часопис цивілістики*. 2013. № 5. С. 95-97.

48. Діденко Л. В. Договірне представництво в цивільному процесі. *Окремі види договорів у сучасному законодавстві України* : колективна монографія / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2013. С. 371-398.

49. Діденко Л. В. Суб'єкти та об'єкти цивільних процесуальних правовідносин. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 18. С. 35-37.

50. Діденко Л. В. Поняття регулятивних та охоронних правовідносин у цивільному праві. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 50-51.

51. Діденко Л. В. Поняття організаційних правовідносин. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 51-54.

52. Діденко Л. В. Дати та строки в цивільних правовідносинах. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 54-57.

53. Діденко Л. В. Законне представництво у цивільному процесі. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 166-168.

54. Діденко Л. В. Представництво без повноважень або з перевищенням повноважень. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 168-171.

55. Діденко Л. В. Правова сутність строків та термінів. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 172-174.

56. Діденко Л. В. Цивільний та господарський кодекси про збільшення строків позовної давності. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 174-179.

57. Діденко Л. В. Способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної власності подружжя. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 227-231.

58. Діденко Л. В. Цивільно-правове регулювання відносин у мережі інтернет. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 375-377.

59. Діденко Л. В. Правове регулювання відносин осіб, що перебувають у «фактичному шлюбі». *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 494-495.

60. Діденко Л. В. Інститут недійсного шлюбу у сімейному праві України. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 495-496.

61. Діденко Л. В. Співвідношення понять «розірвання шлюбу» та «визнання шлюбу недійсним». *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 496-500.

62. Діденко Л. В. Строки у сімейному праві. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 500-504.

63. Діденко Л. В. Представництво за законом у сімейному праві України. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 504-505.

64. Діденко Л. В. Договір подружжя про надання утримання. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 505-508.

65. Діденко Л. В. Припинення шлюбу, укладеного іноземним громадянином. *Цивільне та сімейне право України: в додаткових питаннях та відповідях. Загальна частина* : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Кізлової. Одеса : ТЕС, 2014. С. 508-511.

АНОТАЦІЯ

Діденко Л.В. Цивільно-процесуальні правовідносини як інститут цивільно-процесуального права України: концептуальні положення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2019.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних положень цивільно-процесуальних правовідносин як інституту цивільно-процесуального права України в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів.

У дисертації встановлено, що цивільними процесуальними правовідносинами, згідно з комплексною групою наукових концепцій цивільних процесуальних правовідносин, є динамічні, багатостадійні суспільні відносини, які виникають на основі норм цивільного процесуального права, мають імперативно-диспозитивний характер, являють собою індивідуалізовані суспільні зв'язки між обов'язковим суб'єктом – судом, та іншими учасниками цивільного процесу, характеризуються наявністю юридичних прав і обов'язків, забезпечують правильний і швидкий розгляд й вирішення цивільних справ, а також виконання прийнятих судових рішень щодо забезпечення захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави тощо.

Виділено дві основні групи ознак цивільних процесуальних правовідносин: 1) загальні ознаки; 2) специфічні ознаки. Також обґрунтовано, що сучасна модель системи цивільних процесуальних правовідносин характеризується рядом особливостей; запропоновано здійснити розподіл функцій цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання на загальні та спеціальні.

Встановлено, що елементами цивільно-процесуальних правовідносин є: суб'єкт цивільно-процесуальних правовідносин; об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин; зміст.

Розглянуто окремі види цивільних процесуальних правовідносин.

Обґрунтовано особливості підстав виникнення цивільних процесуальних правовідносин, особливості передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин та особливості підстав зміни або припинення цивільних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: цивільний процес, цивільні процесуальні правовідносини, суб'єкт цивільно-процесуальних правовідносин, об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин, зміст цивільно-процесуальних

правовідносин, правовий статус суду, цивільна процесуальна дієздатність, цивільна процесуальна правоздатність, цивільна процесуальна деліктоздатність.

АННОТАЦІЯ

Диденко Л.В. **Громадянсько-процесуальні правовідносини як інститут громадянського процесуального права України: концептуальні положення.** – *Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.*

Дисертація на соискание ученої ступені доктора юридических наук по спеціальності 12.00.03 – громадянське право; сімейне право; міжнародне частне право. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2019.

Дисертація являється першим в отечественній науці громадянського процесуального права спеціальним комплексним дослідженням теоретических і практических положень громадянсько-процесуальних правовідносин як інститута громадянського процесуального права України в умовах оновленого громадянського процесуального законодавства і євроінтеграційних процесів.

В дисертації встановлено, що громадянськими процесуальними правовідносинами, в відповідності з комплексною групою наукових концепцій громадянських процесуальних правовідносин, являються динаміческі багатоступенчаті громадські відносини, виникаючі на основі норм громадянського процесуального права, які мають імперативно-диспозитивний характер, представляють собою індивідуалізовані громадські зв'язи між обов'язковим суб'єктом – судом, і іншими учасниками громадянського процесу, характеризуються наявністю юридических прав і обов'язків, забезпечують правильне, швидке розглядання і розв'язання громадянських справ, а також виконання прийнятих судових рішень по забезпеченню захисти порушених, непризнаних або оскаржуваних прав, свобод або інтересів фізических осіб, прав і інтересів юридических осіб, інтересів держави і т. п.

Визначені етапи формування концепцій інститута громадянських процесуальних правовідносин.

Вказані особливості змісту як елемента громадянських процесуальних правовідносин, яке складає сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, а також процесуальних дій учасників правовідносин, являючихся специфіческим елементом громадянських процесуальних правовідносин.

Відкрито співвідношення громадянсько-правових і громадянсько-процесуальних правовідносин в науці громадянського процесуального права, яке складає з галузевих і спеціальних критеріїв.

Выделены две основные группы признаков гражданских процессуальных правоотношений: 1) общие признаки; 2) специфические признаки.

Отмечено, что современная модель системы гражданских процессуальных правоотношений характеризуется следующими особенностями: 1) гражданские процессуальные правоотношения рассматриваются как система конкретных, индивидуализированных правовых связей, развивающихся во время продвижения гражданского дела от открытия производства по делу до прекращения; 2) гражданские процессуальные правоотношения образуют систему тесно взаимосвязанных и взаимообусловленных правоотношений; 3) система гражданских процессуальных правоотношений состоит из совокупности относительно самостоятельных правоотношений, которые отличаются друг от друга по основаниям возникновения, субъектному составу, содержанию, объекту; 4) ни одно из правоотношений, которое входит в систему, не может существовать изолированно от других.

Предложено осуществить распределение функций гражданских процессуальных правоотношений в механизме гражданского процессуального регулирования на общие и специальные. Установлено, что элементами гражданско-процессуальных правоотношений являются: субъект гражданско-процессуальных правоотношений; объект гражданско-процессуальных правоотношений; содержание гражданско-процессуальных правоотношений.

Рассмотрены отдельные виды гражданских процессуальных правоотношений.

Обоснованы особенности оснований возникновения гражданских процессуальных правоотношений, особенности предпосылок возникновения гражданских процессуальных правоотношений и особенности оснований изменения или прекращения гражданских процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданские процессуальные правоотношения, субъект гражданско-процессуальных правоотношений, объект гражданско-процессуальных правоотношений, содержание гражданских процессуальных правоотношений, правовой статус суда, гражданская процессуальная дееспособность, гражданская процессуальная правоспособность, гражданская процессуальная деликтоспособность.

SUMMARY

Didenko L.V. Civil procedural legal relations as a institute of civil procedural law of Ukraine: conceptual provisions. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for obtaining a degree of Doctor of Law; specialty 12.00.03 – civil law and process; family law; international private law. – International Humanitarian University, Odesa, 2019.

The dissertation is the first in the domestic science of civil procedural law by a special complex study of theoretical and practical provisions of civil procedural relations as an institute of civil procedural law of Ukraine under the conditions of updated civil procedural legislation and European integration processes.

It is established that in accordance with a complex group of scientific concepts of the Institute of Civil Procedural Relations, civil procedural relations are dynamic multi-stage social relations that emerge on the basis of the rules of civil procedural law, which have imperative and dispositive character, are individually individualized a distinct subject - the court and other participants in the civil process, characterized by the presence of legal rights and obligations, ensuring the correct and vigorous consideration and resolution of civil cases, as well as enforcement of court decisions to ensure the protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms or interests of individuals, rights and interests of legal entities, interests of the state, etc.

There are two main groups of features of civil procedural relations: 1) general features; 2) specific features. It is noted that the modern model of the system of civil procedural legal relations is characterized by a number of features and it is proposed to distribute the functions of civil procedural relations in the mechanism of civil procedural regulation into general and special ones.

It is established that the elements of civil procedural relations are: the subject of civil procedural relations; the object of civil procedural relations; the content of civil procedural relations; legal facts relating to the emergence, alteration or termination of civil legal proceedings.

It is concluded that the peculiarities of the civil procedural capacity of the subjects involved in the case and the subjects that facilitate the trial and the decision of the case, the peculiarities of the civil procedural capacity of the subjects involved in the case and the subjects, which facilitate the trial and resolution of the case, and specifies the peculiarities of civil procedural tort of the subjects involved in the case and the subjects that facilitate the trial and resolution of the case.

Key words: civil process, civil procedural relations, subject of civil procedural relations, object of civil procedural relations, content of civil procedural relations, legal status of court, civil procedural competence, civil procedural capacity, civil procedural tortivity.

Підписано до друку 21.10.2019.
Формат 60x90/16. Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. +38(048)795-91-60.